

Чередніченко О.В.

аспірант,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ОДЯГ І ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД АНГЛІЙСЬКОГО БЮРГЕРА XIV-XV СТОЛІТТЯ

Проблема одягу та зовнішнього вигляду людини в середньовічну добу набуває в світовій історіографії дедалі більшого значення з огляду на поширення підходів, характерних для історії повсякденності. В цьому ж руслі створено і цю наукову розвідку.

Важливим джерелом для дослідження одягу та зовнішності англійського пізньосередньовічного бюргерства є надгробні пам'ятники. Так, мідний пам'ятник Річарда Лайонса, відомого торговця вином часів Едуарда III, зображував його «з рідкою бородою, у плащі, оздобленому до самих його ніг вишуканим візерунком на кшталт квітів дамаської роботи, з великим гаманцем, що звисав праворуч на паску з лівого плеча, простим капюшоном навколо шиї» [1, с. 446].

Неабиякий вплив чинили також релігійно-духовні приписи. Зокрема, для побожної людини, яка, як містик XIV ст. Річард Ролл, вірила в те, що «*gobes and ritches rotes in dike*» («мантії та багатства гниють у рівчаку»), досить було мати дві накидки, а інше можна було «віддати Христові, який ходив голим» (щоправда, скидається на те, що відлюдникові Роллу здавалося, ніби в будь-якому разі більше шести накидок не має ніхто) [2, с. 621, 623]. З ним солідаризувався анонімний автор релігійного твору «*Ancrene Wisse*», згідно з яким «просте вбрання – це ознака відсутності марносластва» [цит. за: 3, с. 361].

У моді на одяг та зачіски з кінця XIV ст. по всій Європі домінувала бургундська мода. Англія не була винятком. Загальними рисами тогочасної моди були химерність, багатство тканин та оздоблення, вишуканість ліній та силуету. Чоловіки-городяни в цей час часто стриглися «під дужку», «в кружечок»; зачіску доповнювали борода та вуса різних форм. Жінки приховували свої зачіски різноманітними головними уборами величезних розмірів та вигадливої форми. Дівчата могли ходити з розпущеним волоссям, прикрашеним вінками та стрічками. В моду увійшли темплети – прикраси у вигляді опуклої півкулі чи щитка, які надягалися на закручені над вухами в формі «равликів» коси. Часто «равлики» покривалися тонкими золотими сітками. Волосся в сітках мало витягнуту чи округлу форму залежно від укладки. Одноманітність зачісок компенсувалася розмаїттям головних уборів. Серед чоловічих, зокрема, вирізнялися капелюхи (з фетру та різних сукон), капюшони, особливо популярними були чепці-бегуїни з білої тканини, на які міг надягатися капелюх. У жінок популярними були барбет – хустка, на яку могли надягати шапки чи покривала (недарма Батська ткаля «платков на голову могла навесить, // К обідне снаряжаясь, сразу десять, // И все из шелка или полотна» [4, с. 41]); омюз – плати з тканини, що нагадували капюшон, з

пов'язаними навколо шиї довгими кінцями; горж – високий циліндр, що розширювався донизу та мав невеликий розріз на потилиці; високі ковпаки, які одержували назви «цукрова голова» чи «вітрила» [5, с. 72-74] («большая шляпа, формой, что корзинка» [4, с. 41]). У таких вигадливих зачісках бачимо безумовний вплив готичної моди на стрімкі та загострені форми [6, с. 79].

Жінки носили покривало чи нагрудник (інколи його називали «рушником»): Маргарет Пастон скаржилася чоловікові, що їй соромно показатися на очі королеві з одними лише бусами на шиї, тож просила чоловіка якнайскоріше придбати їй якусь хустку [7, с. 35-36]. Якщо не було шапочки, вуаль прикріплювався до зачіски булавками. В одязі поширилася мода на сукні, що вкривали ноги повністю, часто маючи також довгі шлейфи. Втім, надмірні прояви моди зустрічали різкий осуд з боку духовенства, особливо чорного. Відома сатира одного з ченців на одяг жінок: «Чув я про якусь жінку, біла сукня якої волочилася по землі, й вона здіймала за собою пилуку, вищу за віттар і розп'яття. Коли вона виходила з церкви та підіймала свій хвіст заради бруду, один святий муж побачив, що диявол сміється та просив його сказати, чому він сміється; і той сказав: мій товариш сидів на хвості цієї жінки; він йому слугував візком; коли ж жінка здійняла хвіст, мій друг полетів у грязюку – це і є причина мого сміху» [цит. за: 8, 102]. Марджері Кемп, заможна мешканка Лінна, носила плаття з капюшонами та прорізями, заповненими різнокольоровими підкладками – саме для того, «щоб на неї дедалі більше витріщалися та дедалі більше шанували» [9, с. 43]. Як прозоро натякала Маргарет Пастон чоловікові – очевидно, вдаючись до маленьких жіночих хитрощів, – без плаття жінка не може бути справді красивою [7, с. 4].

Жінки XIV-XV ст., за тодішніми ідеалами краси, намагалися виглядати слабкими, млявими, худорлявими. Модними вважалися маленькі, високо підняті, круглі груди, які для більшого ефекту прикривали легкими тканинами [6, с. 80]. Не обходилося і без штучної деформації зовнішнього вигляду. Так, коли в моді були тонкі брови, не одна спрагла до краси міщанка «выщипывала волоски, И вот, как ниточки, они узки и круты стали» [4, с. 107]. Втім, це стосувалося лише багатих мешканок міста; жінки з простолюду носили закритий одяг і покривали волосся.

Чоловічий ж костюм складався з плаща, що доходив до ніг, інколи був підперезаний навколо талії паском; були й коротші плащі. Популярними були жилети. Носили також довгі панчохи, інколи вишиті золотом, або ж туніку, що доходила до колін. Звичним одягом у будь-яку пору року був короткий камзол з капюшоном (якщо вірити Фруассарові, Уот Тайлер замовив лондонському кравцеві 60 таких камзолів для себе та своїх прибічників [10, с. 225]), на ноги вдягали штани [7, с. 132-133]. Чоловіки оторочували верхній одяг хутрами не менше, ніж жінки. Шоси стають вужчими та поступово трансформуються в штани, що складаються з двох окремих половин. Популярним стає також пурпуен – одяг, успадкований від рицарських доспівів, який щільно облягає тіло, створює опуклий вигин грудей, плечі широкими, талію тонкою. Це був короткий стьобаний одяг з довгими вузькими рукавами, форми якого повторювали лати [11, с. 39-40].

За Чосера поширилися жакети, тугі панталони. Уподібнюючися моді двору Річарда Другого, заможні англійці часом носили довгий одяг, що шлейфом тягнувся за його власником, незалежно від статі цього останнього. По землі могли тягтися навіть рукави; взуття з довгими вузькими носачами, прикріплені ланцюжком до талії, не давали навіть згинати коліна [12, с. 32-32].

Беручи до уваги незадовільну санітарну обстановку в містах, дуже доречним виглядало придбання дерев'яних чоботів – «низьких, але доволі довгих і широких у п'ятці», як просив Едмонд Пастон [7, с. 104]. Для домашнього ж носіння існували капці [7, с. 144].

Кольорова гама одягу була надзвичайно розмаїтою: так, студентів Клементові Пастону за один раз доправили до Лондона вбрання багряного, брунатного та синього кольорів [7, с. 46]. В костюмі було місце і для модних аксесуарів – пасок, на якому кріпилися не лише гаманець, а й ключі, ножі в піхвах, нагороди, прикраси, часто також печатки. Не рідкістю були різноманітні персні, ланцюжки, броші [11, с. 42-43]. Старий одяг, особливо з дорогої тканини, латали та наново ворсила замість викидання [7, с. 46].

Одяг, безумовно, був найважливішим індикатором як соціального та професійного стану людини. Так, купець у Чосера носив «шапку фландрського бобра і сапоги з наборним ремешком, а юрист – «узорний камзол домашній з шитим пояском» [4, с. 36-37]; Ленгленд мріє про часи, коли «Ни один адвокат не будет носить за свою службу шелковой шапки// И плаща, подбитого мехом, за ведение дел в суде» [13, с. 129]. Зовнішній вигляд городянки середнього статку, але не аристократичного стану, чи не найповніше описано Чосером: «На ней был пояс, вышитый шелками. // И фартук стан ей облегал волнами, // Как кипень, белыми. А безрукавка // В узорах пестрых. На сорочке вставки// Нарядные и спереди и сзади. // Коса черна, что ворон на ограде. // Завязки чепчика того же цвета; // И лента шелковая, в них продета, // На лбу придерживала волоса» [4, с. 106-107].

Одяг був також важливою складовою етикету. Гідна самопрезентація, в тому числі й через презентабельну зовнішність, могла позитивно вплинути на враження від гостя в будинку вельможної особи. При цьому зазвичай спиралися на вже викарбувані в повсякденній свідомості образи різних типів одягу, що варіювалися відповідно до соціо професійного критерію. Так, у медичному трактаті 1376 року лікарям під час візитів до аристократії радили вдягатися та виглядати «не як менестрелі, а радше як каноніки, бо кожна розсудлива людина, зодягнена, як канонік, може сидіти за столом джентльмена». При появі в поважному товаристві медиків заохочували також стежити за чистотою рук і нігтів [14, с. 1206].

Таким чином, одяг, як і житло та почасти харчі, виконував функцію індикації соціального статусу. Проте істотною відмінністю, що наочно втілювалася в т. зв. «sumptuary laws» («закони проти розкоші»), стало те, що він слугував відтворенню й консервації існуючої соціальної структури, а не був ознакою її лабільності. У Пізньому Середньовіччі вперше з'являється справжня мода на одяг, яку все ще задавали вищі прошарки суспільства; дуже істотним, навіть незважаючи на Столітню війну, залишався вплив франко-бургундської

моди. За зовнішнім виглядом судили також про шляхетність людини, її внутрішні якості. Не скидалися з рахунку й суто естетичні моменти. Таким чином, слідкування за власною зовнішністю поступово набувало рис, що зближували Середньовіччя з Новим часом.

Список використаних джерел:

1. Брайант А. Эпоха рыцарства в истории Англии. Пер. с англ. Ковалева Т.В., Муравьева М.Г. – СПб.: Издательская группа «Евразия», 2001. – 576 с.
2. Richard Rolle. Ego Dormio // Old And Middle English c. 890 – c. 1450. An Anthology. Edited by Elaine Treharne. – Blackwell Publishing Ltd, 2010. – С. 620-626.
3. A Social History of England, 1200-1500. Ed. by Rosemary Horrox and Mark Ormrod. – Cambridge: CUP, 2006. – 514 с.
4. Чосер Джеффри. Кентерберийские рассказы. – М., 1946. – 508 с.
5. Сыромятникова И.С. История прически. – М.: «РИПОЛ Классик», 2008. – 304 с.
6. Оболенська І.І. Перукарське мистецтво в історії моди. – К.: Видавець Карпенко В.М., 2012. – 348 с.
7. The Paston Letters: A Selection in Modern Spelling. Ed. by Norman Davis. – Oxford: OUP, 1963, 2008. – 288 с.
8. Общественная жизнь. Издание Г.Д. Трайля. – Т. 2: От воцарения Эдуарда I до смерти Генриха VII. – Пер. с англ. П. Николаева. – М.: Типо-литография В. Рихтер, 1897. – 497 с.
9. The Book of Margery Kempe. Trans. By В.А. Windeatte. – London: Penguin Books, 1985. – 336 с.
10. Jean Froissart. Chronicles. Ed. by Geoffrey Brereton. – Book Two (1376-85). – London: Penguin Books, 1978. – 496 с.
11. Блохина И.В. История костюма. – Мн: Харвест, 2009. – 192 с.
12. Тревельян Дж.М. История Англии: от Чосера до королевы Виктории. Пер. с англ. – Смоленск: Русич, 2007. – 624 с.
13. Ленгленд Уилльям. Видение Уилльяма о Петре Пахаре. – М.-Л.: ИИ АН СССР, 1941. – 275 с.
14. A surgeon's code of behaviour and ethics, 1376 // English Historical Documents. – Vol. IV: 1327-1485. Ed. by A.R. Myers. – London: Routledge, 1996. – С. 1205-1207.

Шестерненко М.О.

студент,

Науковий керівник: Маринченко Г.М.

кандидат історичних наук, старший викладач,

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

ВІЙСЬКОВІ ВІДЗНАКИ ЧАСІВ ВІЙНИ 1812 РОКУ

З давніх-давен, воїни, що відзначилися на полі битви отримували заохочення. У давні часи це отримало вираження у надбавці до здобутого, іноді солдати отримували право наносити на свою зброю або амуніцію будь-які символи, які відрізняли їх та вказували на їх видатні особисті якості. За часів Середньовіччя з'явилися перші орденські знаки, які вручалися